

MUNNpleien

Medlemsblad for Norsk Tannvern

Nr 2, 2014 – Årgang 97

- Stedet for gode og billige råd om egeninnsats s. 2–3
- Tannhelse skal bli en naturlig del av helse- og omsorgstjenesten s. 6–7
- Byrådet i Oslo satser millioner på bedre tannhelse for 5-åringene s. 8–11

Norsk Tannvern®
www.tannvern.no

Helseforum for kvinner:

Stedet for gode og billige råd om egeninnsats

For en beskjeden egenandel på 450 kroner i halvåret kan kvinner komme til Helseforumet og få gode råd om egeninnsats og selvhjelp i vid forstand. Noen trenger kanskje noen å snakke med om en vanskelig livssituasjon, om sunt kosthold eller om fysisk aktivitet. De kan få språktrening i norsk og høre foredrag om ulike tema knyttet til selvhjelp. En tirsdag i midten av september var tannpleier Vivi-Ann Hoff-Olsen (bildet over) fra Tannhelsetjenesten i Oslo på plass for å fortelle om tannhelse, og Munnpleien fikk være tilstede.

Tekst og foto:
Reidun Stenvik

Helseforum for kvinner (HFK) er en uavhengig og idealistisk organisasjon som arbeider for å bedre kvinner og barns levekår. På nettstedet deres (www.helseforumfor kvinner.no) kan vi lese blant annet: «Kvinner bosatt i Oslo er velkommen til vår flerkulturelle møteplass. Her møter man andre i samme situasjon og kan utvide sitt sosiale nettverk, praktisere norsk språk, delta i grupper og få informasjon om kosthold og annen egeninnsats i uformelle og trygge omgivelser.

Flere opplever at tiltaket gir bedre helse både mentalt og fysisk, reduserer sykefravær og øker aktiviteten i samfunnet, samt fører til bedre helse og livskvalitet til både barn og eldre. Kvinner med migrasjonsbakgrunn og etnisk norske/europeiske kvinner deltar sammen på lik linje og møtes på tvers av bakgrunn, kultur, religion, språk og livssituasjon. Her deler man erfaringer og hjelper hverandre.»

HFK finansieres med støtte fra Oslo kommune, Helsedirektoratet og Stiftelsen Scheibler og har lokaler i Maridalsveien 17 c, like ved Akerselva. De holder åpent fem dager per uke, til og med i skolens ferier, men med noe redusert aktivitet om sommeren. Mye av det faste tilbudet dreier seg om forskjellige former for fysisk trening som «Kom i form», «Fot og rygg», «Medisinsk yoga». En gang i måneden har de såkalte temadager med foredrag og diskusjon, og den 16. september var det tid for tannhelse. *Munnpleien* fikk være med som «flue på veggen».

Kom og hør om tannhelse

Det var overskriften på invitasjonen som var lagt ut på nettet, og foredragsholderen var Vivi-Ann Hoff-Olsen fra Helsestaten – Tannhelsetjenesten. Da vi troppet opp, satt det allerede 13 deltakere i et rom med sofa og gode stoler, de fleste hadde hijab. Vi ble vist til rette av Sabahat Anjum, populært kalt Saba,

som er fra Pakistan, oppvokst i Norge og nylig ansatt som organisasjonssekretær på HFK. Hun fant ut ganske raskt at alle som var til stede forsto norsk, så det burde ikke bli noen språkproblemer.

Vivi-Ann begynte sin presentasjon med å fortelle om tannklinikken og at der arbeider både tannhelsesekretærer, tannpleiere og tannleger. Hun snakket sakte, tydelig, og jeg registrerte at hun ofte gjentok viktige budskap. Det var ikke tvil om at hun hadde erfaring med å holde foredrag for flerkulturelle forsamlinger. Og det viste seg raskt at hun fikk respons fra deltakerne – de hadde både spørsmål og kommentarer til det hun sa.

▲ Vivi-Ann Hoff-Olsen blir opp i *Munnpleien* og viser Sabahat Anjum at Norsk Tannvern har mye materiell på mange språk.

◀ Tre deltakere som følger interessert med: Fouzia Nrhira (f.v.), Turfa Alabadi og Leila Kazemi. Helt til høyre sitter organisasjonssekretær Sabahat Anjum.

Vann best for kroppen

– Vet dere at det er 26 sukkerbiter i en ½ liter Cola, spurte hun og visualiserte både med bilde på skjermen og en flaske fylt opp med sukkerbiter. – Det er alltid tilbud på brus i butikken, men det er lurt å ikke ha så mange flasker i skapet. Den som drikker ½ liter brus om dagen, får i seg sukker tilsvarende tre fulle vaskebøtter med sukkerbiter i løpet av et år. Det er mye bedre å drikke vann, og vannet i springen er godt, sa hun.

– Hveteboller er godt, men vi kan ikke ha det hver dag, fortsatte Vivi-Ann og anbefalte heller yoghurt hvis barna vil ha noe «godt» mellom måltidene fordi yoghurt inneholder mange nyttige næringsstoffer i tillegg til sukker, forklarte hun og kom så inn på syreskader. Det viste seg at dette hadde kvinnene hørt om, og det førte til en dialog om hva som er surt og ikke. Konklusjonen om å drikke vann ble gjentatt, og Vivi-Ann sa med trykk på hvert ord: – Husk at det er dere voksne som bestemmer! Og hvis barnet bruker smokk, må du ikke dyppe den i sukker, syltetøy eller honning. Hun advarte også mot saft på flaske, det siste illustrert med et bilde med hull mellom fortennene – og hun ba dem om å fortelle dette til venninnene sine.

Tannpuss fra første tann

Så var det over til tannpuss. – Tennene må pusses to ganger om dagen med fluor-tannkrem helt fra den første lille tanna titter fram, og barna trenger hjelp til dette helt til 10-årsalderen, sa Vivi-Ann Hoff-Olsen og spurte om noen syntes det var vanskelig å gjennomføre dette. Ikke uventet var det noen som fortalte at barna ikke alltid ville være med på det, men da sa Vivi-Ann: – Dere må la barna forstå at de ikke kan slippe unna tannpussen. Det blir som å skifte bleie. Hvis barna protesterer, så lar dere dem vel ikke gå rundt med våte bleier?

Og hun forklarte at det er viktig med liten

tannbørste og fluortannkrem. Noen barn kan også trenge ekstra fluortilskudd i form av tablett, men det vil de få beskjed om på tannklinikken. Noen spurte om elektrisk tannbørste og fikk til svar at det kan være lurt hvis det gjør tannpussen mer lystbetont. Og det kan også være en mulighet å bytte på litt, for eksempel å bruke elektrisk om morgenen og vanlig tannbørste om kvelden.

Hvis det blør i tannkjøttet...

Etter en pause var turen kommet til kvinnenes egen tannhelse. Temaet var først og fremst tannkjøttssykdommer, og da viste det seg at de fleste var ganske godt orientert og hadde vært hos tannlege/tannpleier her i landet.

– Hvis du merker at det blør i tannkjøttet, må du pusse ekstra godt og helst bruke tanntråd eller tannstikker. Da blir tannkjøttet som regel bra, men hvis det fortsatt blør etter to uker, må du gå til kontroll, sa Vivi-Ann og forklarte at tannstein klarer man ikke å fjerne selv. Tannstein som er forkalket tannbelegg (plakk), må fjernes av tannpleier eller tannlege. Viktigst av alt, sa hun, var å ikke vente til det gjør vondt. Og så konkluderte hun med følgende gode råd: – Det viktigste er å pusse to ganger om dagen med fluortannkrem, det er lurt å bruke tanntråd eller tannstikker og eventuelt mellomromsbørster, men de må være i riktig størrelse.

Flest fra Somalia

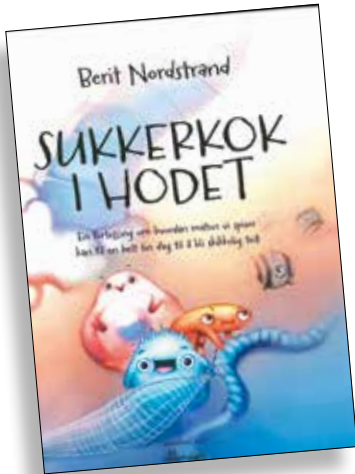
Ved oppsummeringen til slutt sa Saba at det hadde vært til sammen 17 besøkende og fire ansatte og hørt på Vivi-Ann, og noen hadde sittet der hele tiden mens andre hadde kommet til etter hvert. Om lag 70 % var fra Somalia, to fra Irak, én fra Pakistan, én fra Marokko, én fra Algerie og én fra Afghanistan. Og vi fikk vite at fordi HFK er et kvinneforum, var det noen som ikke brukte hijab her, selv om de bruker det når de er ute blant menn.

▲ I resepsjonen med den fine logoen på veggen. Her står Saba, som hun helst kalles, sammen med Saloua El Hafedi, opprinnelig fra Marokko.

Sukkerkok i hodet

En fortelling om hvordan maten vi spiser kan få en helt fin dag til å bli skikkelig teit

Energiske og ustoppelige Berit Nordstrand har nå skrevet og utgitt en barnebok beregnet på barn i alderen 7–9 år. Den er innbundet, i stort format og illustrert av tegneren Janne Magnussen, som er tilknyttet Able Magic AS. Dette er et firma som ifølge sitt nettsted er spesialister på å fortelle gode historier.

I boken møter vi de tre vennene Erle, en modig, rød blodcelle, Luke, en ivrig, hvit blodcelle og Perle, en utålmodig fettcelle. På sin ferd gjennom kroppen oppdager de at kroppen har spist feil mat. Den som har vært på kurs og opplevd Berit Nordstrand som engasjert foredragsholder, kjenner disse figurene fra før og har opplevd at hun gjennom dem forenkler og forklarer hva som skjer i kroppen når vi spiser og drikker, både sunne og usunne produkter. Noen matvarer inneholder mange «byggeklosser» som er nyttige for helsen, mens andre nesten ikke har noen byggeklosser og blir brukt opp med en gang.

I *Sukkerkok i hodet* kaller hun mat og drikke som nesten ikke inneholder byggeklosser for Poff! Her finner vi sukker, syltetøy, søte frokostblandinger, hvitt brød, brus etc. Den maten som gjør at kroppen «orker å leke masse» kalles Groovy!, og det er grovt brød, grønnsaker, bær, egg og fisk. Sikkert til manges glede finner vi også mørk sjokolade, nøtter og honning på denne oversikten.

Fortellingen handler om en gutt – kalt Kroppen – som drar på tivoli etter en frokost med bare Poff!-mat, og da går det ikke så bra. Dagen må starte på nytt med Groovy! frokost: grovbrød med leverpostei og agurk, egg, gulrot og eple. Da går alt så mye bedre. Kroppen kaster ball mot bokser, treffer og går hjem med premie, en tøykrokodille, under armen.

Videre i boken er det et kapittel der Doktor Berit svarer på spørsmål: Hva er det med sukker? Hva trenger konsentrasjonen? Er det ikke lov å kose seg? Hva elsker kroppen? og Hvordan blir barn og foreldre enige om mat? Til slutt er det mange fristende oppskrifter til 1. Frokost og matpakke, 2. Lunsj og middag og 3. Snacks og dessert.

Boken er i stort format med mange fantasirike illustrasjoner, typisk billedbok for barn, og forlaget oppgir barn 7–9 år som målgruppe. Jeg har derfor brukt min niese som konsulent, og hun har lest den for sine døtre på 8 ½ og snart 6 år. Familien er nok over gjennomsnittet kostholdsbevisst, og jentene spiser stort sett den maten som blir servert. De liker å bli lest for, så de lyttet interessert, men syntes det var vanskelig å holde styr på «karakterene» i fortellingen. Hvem var egentlig Luke og hvem var Erle? Men det er mulig at budskapet vil sette seg ved flere gangers lesning. Når det gjelder oppskriftene, var de mest interessert i å lage sjokoladenøttepålegg og peanøttsmør. Min niese mente for øvrig at storebror på 10 ½ år som leser selv, kunne vært interessert i innholdet i boken, men at han ikke ville gi seg i kast med en «billedbok for barn».

Jeg er litt usikker på markedet for denne boken som er relativt dyr med veil. pris 289,-. Det finnes mange rimeligere bøker om mat for barneforeldre, og boken *Mathjelpen for foreldre* er nå i fem år delt ut til alle landets 1. klassinger takket være støtte fra Opplysningskontoret for frukt og grønt (omtalt i *Munnpleien* nr. 2, 2013).

Trondheim: Fraiva 2014, 63 sider. ISBN 9788299904320.

Reidun Stenvik

TOO – Helsedirektoratets rolle

I forrige nummer av *Munnpleien* hadde vi en artikkel med overskriften «TOO – hva er det for noe?». Seniorrådgiver Ragnhild Nordengen i Helsedirektoratet ønsker en oppklaring av Helsedirektoratets rolle når det gjelder TOO-teamene:

«Helsedirektoratet gir tilskudd til etablering av tilrettelagt tannhelsetilbud til tortur- og overgrepssatte og personer med odontofobi. Ragnhild Nordengen har vært hovedsaksbehandler. Direktoratet har hyppig dialog med tjenesten for å sikre at tilbudet utvikles i tråd med ordningens regelverk. Direktoratet vil utarbeide overordnet informasjon bl. a. til fastleger og DPS (Distriktpsykiatrisk senter). Ansvarlige i tannhelsetjenesten/TOO-teamene informerer lokalt.»

Ny i Helsedirektoratet

Tannlege Hildur Cecilie Søhoel er ansatt som ny seniorrådgiver i Avdeling for allmennhelsetjenester i Helsedirektoratet. Hun etterfølger tannlege og jurist Aleidis Løken.

FOTO: TRINE SUPHAMMER

FOTO: TRINE SUPHAMMER

God helse for alle – hva er det som nærer og hva er det som tærer?

Tannhelsetjenestens folkehelsenettverkskonferanse har vært arrangert jevnlig siden 2006. Samlingen er en oppfølging etter Tenner for livet-satsingen, og målet er å skape felles forståelse for lovverkets betydning for folkehelsearbeidet i tannhelsetjenesten, å drøfte hvordan man kan forankre og involvere det i eget fylke samt å bidra til erfaringsutveksling mellom deltakerne.

Hva skaper sykdom og hva bidrar til å fremme helse? Og hva i all verden er allostase? Dette fikk vi, som deltok på tannhelsetjenestens folkehelsenettverkssamling på Gardermoen for noen uker siden, et innblikk i gjennom et fyrverkeri av et foredrag av prof. Linn Getz fra NTNU. Hun har konsentrert sin forskning om hvordan vi klarer oss gjennom alle de ulike påvirkningene vi utsettes for og hvordan den menneskelige biologien preges av erfaring og fortolkning. Ordet allostase er gresk og betyr «stabilitet gjennom endring».

Å oppleve mening, tilhørighet og kjærlighet er statistisk assosiert med god helse, mens kronisk overbelastning viser seg å være en felles risikofaktor bak mange av dagens folkehelseproblemer, slår prof. Getz fast. Tradisjonelle årsaksoppfatninger og diagnosepraksis utfordres i lys av forskningen på dette området. Det utfordrer også oss tannhelsepersonell til å tenke annerledes om vår tilnærming til pasientene. Det er ikke bare å ta seg sammen og gjøre de riktige tingene for å oppnå helseforbedring eller unngå å bli syk. Kanskje vi i større grad vil lykkes i folkehelsearbeidet hvis vi bevisst bidrar til trygghet, skaper tillit og derigjennom muliggjør mestring og tilpasning hos enkeltindivider og grupper. Med andre ord kan det se ut som bruk av positiv psykologi og med motiverende intervju som tilnærminger er veien å gå for å lykkes enda bedre. Motiverende intervju, eller elementer av denne metoden, er også omtalt i dette nummeret av Munnpleien i forbindelse med kvalitetsutviklingsfilmene som nå er tilgjengelig for bruk i tannhelsetjenesten.

Hvordan kan tannhelsetjenesten konkret bidra til god helse for alle? Denne utfordringen og muligheten skal Tannvernseminaret 2015 forsøke å belyse gjennom et spennende og variert program. Seminaret arrangeres 11. mars i Oslo i kjent seminarinnpakning. Strukturene og lovverket er i stor grad på plass, men vi trenger å samarbeide enda bredere enn tidligere; bl.a. med fastlegene. Tennene bor som kjent i en kommune. Fastlegene har en nøkkelrolle som helsekoordinator for innbyggerne og er en viktig samhandlingsaktør, også for tannhelsetjenesten.

Ulike lavterskeltilbud i kommunene som f.eks. frisklivssentraler og helsestasjon for ungdom er arenaer som kan utnyttes bedre også av tannhelsepersonellet. I regjeringens pågående arbeid med en helhetlig ungdomshelsestrategi, settes barn og unge i sentrum på en ny måte. Bl.a. skal det satses mer på psykisk helse i folkehelsearbeidet, og barn og unge skal bli spurt om helsetjenester. Jeg forventer at tannhelse skal inngå som en like naturlig del av en slik strategi for denne viktige gruppen. Det er i alle fall lov å håpe...

Med dette ønskes dere alle en riktig god jul og et godt nytt år!

Berit Binde

Berit Binde er
styreleder i Norsk
Tannvern

Tannhelse skal bli en naturlig del av helse- og omsorgstjenesten

zendiumprisen for 2014 gikk til Hedmark fylkeskommune for prosjektet Fem kommuner i samhandling. Kommunene Engerdal, Trysil, Stor-Elvdal, Åmot og Elverum satser på samhandling til beste for tannhelsen blant eldre i hjemmeomsorg eller på sykehjem. zendiumprisen som er landets eneste pris for forebyggende tannhelsearbeid, ble delt ut under Samfunnsodontologisk Forum i Stjørdal 19. juni.

Tekst og foto:
Arnhild Sunde Seim

▲ Fylkestannlege Claes T. Næsheim mottok zendiumprisen av zendiumsrepresentant Torbjørn Wilhelmsen.

På Tannvernseminaret i 2013 holdt Roy Heine Olsen, prosjektleder i *Fem kommuner i samhandling*, foredrag der han la vekt på betydningen av at tannhelse skal være en naturlig del av helse- og omsorgstjenesten. Og ledende tannpleier Ellen Birgitte Kveen fortalte om et pilotprosjekt i Elverum. Dette er omtalt i *Munnpleien* nr. 1, 2013.

Etter at pilotprosjekt ble avsluttet, har Elverum kommune ansatt tannpleier Bjørg Setså på deltid i Pleie-, rehabiliterings- og omsorgstjenesten (PRO) som prosjektleder. Bjørg har 20 års erfaring som tannpleier og har gjennom sitt arbeid sett hvilken betydning god tannhelse har for brukernes helse, velvære og verdighet. Gjennom kurs og møter er målet å heve kompetansen om tann- og munnhelse blant pleie- og omsorgspersonellet. De satser på bedre allmenntilstand og livskvalitet for både sykehjemspasienter og eldre hjemmeboende. Samtidig vil samfunnet få lavere kostnader knyttet til innleggelse på sykehus.

Prosjektet er treårig og støttes økonomisk av Helsedirektoratet og med faglig støtte fra TKØ (Tannhelsetjenestens kompetansesenter Øst). *Munnpleien* har intervjuet tre sentrale deltakere i prosjektet

Elverum er godt i gang

– Arbeidet er godt i gang med prosjektplan og organisering av styringsgruppe, prosjektgruppe og ressursgruppe. Vi informerer om hva vi gjør i ulike fora – både i Elverum og de fire andre kommunene i «Samhandlingsprosjektet». Fremover er det også viktig å prioritere nettverksbygging. Blant annet ønsker vi et tett samarbeid med Høgskolen i Hedmark (HiHm).

– Neste fase er å kartlegge brukernes tannhelsestatus. Tannpleierstudenter fra Høgskolen vil hjelpe oss i dette arbeidet. Og vi har løpende samarbeid med Den offentlige tannhelsetjenesten ved fylkestannlegen,

Elverum tannklinikk og ledende tannpleier i distriktet, understreker Bjørg Setså.

De skal legge opp rutiner for utlevering og tilbakemelding av tilbudsbrev, rutiner for tann- og munnstell hos brukere av hjemmetjenesten og rutiner for samarbeid med private. De skal bestemme hvordan rapportering mellom kommunen og fylkestannlegen skal skje, og de skal finne ut hvilket behov pleiepersonellet har for informasjon om tann- og munnhelse – og ikke minst hvordan de skal utføre tann- og munnstell i henhold til rutinene.

Spennende å utvikle ny modell for samarbeid

Aino Kristiansen, sektorsjef for pleie, rehabilitering og omsorg (PRO), oppsummerer sine forventninger til prosjektet slik:

– Gjennom prosjektet håper vi å utvikle bedre samarbeidsmodeller mellom primærhelsetjenesten i kommunen og tannhelsetjenesten, som er fylkeskommunal.

Kompetanseheving blant personellet som kan heve kvaliteten på tjenesten til pasienten, vil medføre bedre livskvalitet, fysisk såvel som psykisk. Bedre munn- og tannhelse kan dessuten forebygge andre lidelser.

– Vi har forventninger til økt kompetanse nå når vi har ansatt en kommunal tannpleier. Jeg tror det er noe man bør satse på i fremtiden for å få til bedre samhandling og heve livskvaliteten for pasientgruppen eldre hjemmeboende og i institusjon.

Han mener det er inspirerende å jobbe sammen med en tannpleier, og at det skaper større bevissthet hos pleiepersonellet om hvor viktig tann- og munnstell er. Han ønsker å ha tannpleieren med på fagmøter for å orientere enhetslederne om prosjektet.

Pleie-rehabilitering og omsorgstjenesten er lokalisert i Helsehuset der prosjektannpleier har fått sitt kontor. Planen er å bygge ut

FAKTA: Mange pasienter på sykehjem og i hjemmebasert omsorg har redusert tannhelse og kan ha ulike lidelser i munnhulen. Dels skyldes dette langvarig medikamentbruk, dels kan det være følger av ulike sykdomstilstander, konsekvens av svekket helse, og det kan skyldes aldersforandringer. Felles er at helsetilstanden i munnhulen og dårlig tannstatus virker inn på fordøyelsen og på ernæringstilstanden. Dårlig ernæringstilstand virker inn på den enkeltes motstandskraft mot sykdom, og dårlig munnhelse kan føre til utvikling av generelle sykdommer, og det går ut over trivsel og livskvalitet. Dessverre vies tannhelse og munnhygiene for liten oppmerksomhet i den kommunale omsorgstjenesten.

◀ Fra resepsjonen i Helsehuset Elverum, fra v. sektorsjef Aino Kristiansen, koordinatør for kommunale samhandlingstiltak Roy Heine Olsen og prosjektleder Bjørg Setså.

Helsehuset med sykesenger (akutt) til bruk etter sykehusinnleggelse.

– Det er viktig å huske på tannhelse og ernæring hos pasientene i den fasen de er på Helsehuset, og vi får mulighet til kartlegging av disse områdene hos pasientene. Jeg synes det er spennende å delta i prosjektet som gir muligheter for å være med på en ny utvikling, avslutter Aino Kristiansen, som også er medlem av prosjektets styringsgruppe.

Koordinatorer også fornøyd

Roy Heine Olsen, prosjektleder og koordinatør for Fem kommuner i samhandling har helt fra pilotprosjektet i hjemmesykepleien i Elverum vært en pådriver til bedre samarbeid med tannhelsetjenesten. Han understreker hvor nødvendig det er å se munnhulens helse i sammenheng med den allmenne helsetilstanden.

– Utilfredsstillende tann- og munnhelse fører lett til manglende appetitt og dårlig

ernæringstilstand blant omsorgstrengende. Dette kan medføre dehydrering og behov for sykehusinnleggelse, understreker han og er opptatt av å sette søkelys på problemet. Han mener det er viktig å finne ut hvordan dårlig tannhelse påvirker ernæringstilstanden hos pleiepasienter og om sykehusinnleggelse i denne pasientgruppen kan reduseres ved å bedre munn- og tannhelsen.

Heine Olsen mener Samhandlingsprosjektet har åpnet dører for det tverrfaglige samarbeidet, og er glad for tannpleier Bjørg Setsås tilstedeværelse. – Gode munnhule- og tannhygiene-tiltak skal bli en viktig del av pleie- og omsorgstjenestene, sier han.

For nærmere informasjon om prosjektet kontakt: prosjektleder Bjørg Setså, PRO, Elverum kommune. Tlf. 480 55 428, e-post: bjorg.setsa@elverum.kommune.no

Mariestad-prosjektet – «Tandhygienist i kommunen»

I september dro prosjektleder Bjørg Setså, enhetsleder Aud Marit Reistad, folkehelse-rådgiver og representanter for de ledende tannpleierne i tannhelsetjenesten i Hedmark til Mariestad for å besøke kollegaer. Vi fikk en inspirerende dag med presentasjoner fra begge prosjektene og utveksling av erfaringer.

Mariestadprosjektet startet høsten 2013 og er planlagt avsluttet i 2016. Prosjektet er et samarbeid mellom Mariestad kommune og Folktandvården gjennom Centrum för äldre-tandvård. Kommunen har ansatt tandhygienist Anita Petersson på deltid.

Hensikten med prosjektet er å skape samarbeid mellom «tandvården» og kommunen for å styrke rutiner og kvalitetssikre den kommunale omsorgstjenesten, samt å øke kunnskapen om eldres munnhelse og forståelsen av munnhelses betydning for allmennhelsen.

De to prosjektene har flere fellestrekk både når det gjelder størrelse av de to kommunene og organisering av prosjektene, og det blir derfor interessant å følge utviklingen og samarbeidet i tre år fremover.

▲ Munnpleien deltok da representanter for prosjektet dro på studietur for å se på Mariestad-prosjektet som også benytter seg av kommunal tannpleier. Her ser vi representanter for det norske og svenske prosjektet. Fra v. professor/overtannlege Lars Gahnberg, tandhygienist Anita Petersson, prosjektleder/tandhygienist Ewa Nyström, medisinsk ansvarlig sjukskötarska Carina Gustavsson. Bakerst prosjektleder Bjørg Setså og enhetsleder PRO, Elverum Aud Marit Reistad.

Nærmere informasjon om «Mariestadprosjektet – tandhygienist i kommunen» se *TandhygienistTidningen* nr. 4, 2014, se www.tandhygienistforening.se/tidning/

«Puss fra første tann»:

Byrådet i Oslo satses millioner på bedre tannhelse for 5-åringene

I Oslo finner vi femåringer med både kjempegod og kjempedårlig tannhelse, målt i prosent kariesfrie barn. Statistikken for 2012 viser at Oslo som helhet er dårligere enn landsgjennomsnittet, men andelen med 0 hull varierer fra 43 til 92 prosent! Det er store ulikheter mellom bydelene, og det ville byrådet gjøre noe med. Det tverrfaglige prosjektet «Puss fra første tann» har fått bevilget seks millioner kroner over fire år. Munnpleien har vært på besøk i en barnehage og på en helsestasjon.

Tekst: Reidun Stenvik

Omkring år 2000 var vi bekymret for at tannhelsen blant 5-åringene viste en negativ tendens, noe som blant annet førte til at SMÅTANN-undersøkelsen ble gjennomført i Oslo i perioden 2002–2004. Den viste at barn av ikke-vestlige mødre hadde vesentlig dårligere tannhelse enn andre småbarn. Siden den gang er femåringenes tannhelse blitt stadig bedre når vi ser på gjennomsnittstallene. I 2012 hadde 80 % av femåringene i Norge ikke hatt hull i tennene, altså 0 hull. I Oslo var gjennomsnittet bare 70 %, men andelen kariesfrie femåringer varierte fra 43 % til 92 %. I bydelene med dårligst tannhelse var det mange barn med ikke-vestlig bakgrunn, foreldre med kort utdanning og lavere sosial status. Denne ulikheten i tannhelse ønsket byrådet i Oslo å gjøre noe med.

Puss fra første tann

I 2012 gjennomførte Tannhelsetjenesten i Oslo kommune et pilotprosjekt kalt «Puss fra første tann» der ettåringer og deres foreldre ble innkalt til tannklinikken med dårligst tannhelsesdata for å få informasjon om forebyggende tiltak. Men det var dårlig

frammøte, og de som møtte opp, hadde allerede gode kunnskaper og visste hva de skulle gjøre for å ta vare på barnas tenner. Dessuten manglet flere av klinikkene lokaler som egnet seg for å ta i mot grupper med barn og foreldre. Ut fra disse erfaringene valgte man å avslutte pilotprosjektet.

Oslo har imidlertid en folkehelseplan for 2013–2016 der barn og unge er et satsingsområde, så byrådet vedtok i 2013 å prioritere «forebyggende tiltak i samarbeid med andre aktører og målrettet innsats overfor utsatte grupper. Barn og unge er den gruppen som prioriteres høyest i tannhelsearbeidet.»

Millionprosjekt over fire år

Dette var bakgrunnen da bystyret vedtok budsjettet for 2014, der det ble gjort følgende vedtak: «Byrådet igangsetter et tverrfaglig prosjekt for helsestasjon, tannhelsetjenesten og barnehager, hvor målet er å redusere forekomsten av karies blant 5-åringer.» Dermed var «Puss fra første tann» en realitet, og prosjektet som skal gå over fire år fra og med 1. januar 2014, har fått en budsjetttramme

◀ *Tannpleierne Lisa Brændø (f.v.) og Slavica Pejic Djurasovic er ansatt på fulltid i prosjektet, mens overtannpleier Grete T. Brudeseth er ansvarlig for prosjektet. FOTO: LISA BRÆNDØ*

◀ Lisa – alias Bronto – og Slavica på besøk i Romsåstoppen barnehage.

FOTO: TRINE SUPHAMMER

Innhold i «Tannhelse- mappen» tannbørste, tannkrem og Norsk Tannverns tema-brosjyre «Pass og puss fra første tann». Mappen deles ut til alle familier som møter til samtale om tannhelse på helsestasjonen. ▲

på 6 millioner kroner, fordelt med 1,5 millioner per år.

Prosjektleder er overtannpleier Grete T. Brudeseth som startet arbeidet med en prosjektskisse forut for budsjettbehandlingen i fjor. I februar ble Lisa Brændø ansatt som tannpleier på fulltid i prosjektet, og i august begynte også Slavica Pejic Djurasovic. Disse tre har nå et tett samarbeid, og i tillegg er det etablert styringsgruppe, prosjektgruppe og referansegruppe. Som rådgivere har de knyttet til seg forskningslederen ved Tannhelsetjenestens kompetansesenter Øst (TKØ), samt postdoktor Tove Wigen og professor Nina Wang ved Det odontologiske fakultet, UiO. Disse skal bidra blant annet med evalueringen av prosjektet, både underveis og til slutt.

Bydelene Grorud og Gamle Oslo

Det overordnede målet er å redusere kariesforekomsten blant 5-åringene i Oslo. Delmålene er at «foreldrene skal ha kunnskap om hvordan forebygge karies» og at «helsesøstre, leger, andre på helsestasjonen og barnehageansatte skal ha fått en faglig oppdatering når det gjelder tema tannhelse og kosthold».

Tannhelsetjenesten har valgt å sette inn tiltak der man finner den dårligste tannhelsen blant småbarna, bydelene Grorud og Gamle

Oslo. Her vil henholdsvis Romsås tannklinikk og Tøyen tannklinikk inngå i prosjektet, og man samarbeider med helsestasjoner og barnehager i det aktuelle området.

Samtale, spørreskjema og sjekk av plakk

Grupper med barn og foresatte inviteres til helsestasjonen til samtale om tannhelse med prosjekttannpleierne når barnet er 6–8 måneder. Her skal de også fylle ut et spørreskjema for å kartlegge tannhelse og kostvaner. Gruppene blir sortert etter språk, og invitasjonen sendes i posten til hjemmeadressen. Både invitasjonen og ►

Barn og foresatte inviteres til helsestasjonen til samtale om tannhelse med prosjekttannpleierne når barnet er 6–8 måneder. ▼

FOTO: BENTE STUVESETH

◀ I slutten av september fikk Munnpleien møte Alfred, Albert, Andrea, Stine og deres mødre, alle etnisk norske, i Helsehuset på Grønland.

FOTO: BENTE STUVESETH

Barna i Romsåstoppen barnehage var ikke vonde å be da Bronto bød opp til dans.

FOTO: TRINE SUPHAMMER

Facebook-siden oppdateres jevnlig og finnes på <https://www.facebook.com/#!/pussfraforstetann>

Slavica forsøker å underholde barna mens mor fyller ut spørreskjemaet.

FOTO: BENTE STUVESETH

► spørreskjemaet finnes på flere språk. Dagen før gruppemøtet sendes det ut et sms-varsel, og de som ikke møter, blir kontaktet etterpå per telefon. Prosjektannpleierne utarbeider en oversikt over dem som ikke møter.

Når barna er 1 ½ år blir de på nytt innkalt til helsestasjonen for samtale, informasjon og utfylling av spørreskjema. Denne gangen foretar prosjektannpleierne dessuten en enkel registrering av plakk på fire fortenner ved å løfte opp leppen. Ikke synlig plakk har skår 0, synlig plakk skår 1.

Denne registreringen skal gjentas når barna som 3-åring innkalles til tannklinikken for tannhelsekontroll. Tannpleierne på de aktuelle tannklinikkene skal kalibreres.

I Helsehuset på Grønland

I slutten av september fikk Munnpleien møte Alfred, Albert, Andrea, Stine og deres mødre, alle etnisk norske, i Helsehuset på Grønland. Vi stusset først over at det ikke var noen med utenlandsk bakgrunn der, men Lisa Brændø forklarte at de sorterer etter språk når de

innkaller til gruppemøte. Så denne dagen var invitasjonen sendt ut til 15–16 som de antok var norsktalende ut fra etternavn, og av disse var det altså bare fire mødre med barn som dukket opp. Både Lisa og Slavica er for øvrig av utenlandsk opprinnelse, fra henholdsvis Ukraina og Serbia, men de har sin tannpleierutdanning fra Norge og snakker utmerket norsk. Og det kan sikkert være en nyttig bakgrunn når de skal kommunisere med foreldre med varierende norskkunnskaper og med ulike morsmål. Da er det også en fordel at Norsk Tannvern nå etter hvert har mye fremmedspråklig materiell for gratis nedlasting.

Mødrene fant seg sitteplass i en sofagruppe, og barna kravlet rundt på gulvet. Da var det morsomt å registrere at det først og fremst var Alfred og Albert som kravlet og utforsket omgivelsene, mens Andrea og Stine stort sett holdt seg i ro sammen med mamma.

Og så kom samtalen i gang – om tannfrembrudd, tannpuss, nattamming og kosthold for øvrig.

Gnagekjeks, tannpuss og vann

Slavica satte seg på gulvet med en billedmappe for å illustrere informasjonen mens Lisa knipset bilder for å legge ut på Facebook-siden til prosjektet. Her kan alle være med på konkurranse om Oslos herligste barnesmil.

Tre av barna hadde allerede fått noen tenner, så det ble mye snakk om tannfrembrudd og eventuelle problemer. De syntes det gikk greit og hadde gitt barnet bitering, gjerne avkjølt. Men en av mødrene hadde bakt gnagekjeks og fortalte at hun hadde funnet oppskrift på bakemestersnipp.blogspot.no. Gnagekjeksene som består av mel, olje, banan og vann har vært svært populære å gnage på når barnet «klør» i tennene. Munnpleien har for sikkerhets skyld konsultert en spesialist i pedodonti, som

aldri hadde hørt om gnagekjeks, men syntes det måtte være greit å la barnet gnage på en slik kjeks istedenfor å putte alt mulig annet i munnen.

Det viktigste rådet til mødrene var å begynne med tannpuss med fluortannkrem så snart den første tanna titter fram og introdusere vann som tørstedrikk.

Tiltak i barnehagene

I barnehagene skal det arrangeres informasjonsmøter for de ansatte, Lisa og Slavica skal delta på foreldremøter, og de skal arrangere aktiviteter for barna.

I midten av oktober var *Munnpleien* tilstede da Lisa og Slavica møtte barna i Romsåstoppen barnehage. Storøyde og lyttende hørte de Slavica fortelle om bjørnen som har mistet tannbørsten sin, fra boken «Hvem tok tannbørsten min?» Lisa – alias Bronto – sang og danset med barna. Til slutt fikk styrer Berit S. Vatne overrakt en stor isoportann. Et populært besøk som satte spor i små barnesinn...

Hvordan går det?

Det blir spennende å se hvor stor andel av barna i utvalget som Lisa Brændø og Slavica Pejic Djurasovic får kontakt med i løpet av prosjektperioden. De er selvsagt avhengig av personellet på de aktuelle helsestasjonene, i barnehagene og på tannklinikene bidrar til

at så mange som mulig møter opp og besvarer spørreskjemaet. Forhåpentlig kan deres entusiasme virke motiverende og gi resultater i form av bedre tannhelse. Men faren er selvsagt at de som trenger det mest, havner i «ikke møtt-gruppen». *Munnpleien* vil følge med og rapportere igjen om et par år.

Slavica samtaler med barna som villig svarte ▲ – og ingen av dem var i tvil om at tennene skal pusses morgent og kveld... FOTO: TRINE SUPHAMMER

Status for folkehelsearbeidet

30. juni la Helsedirektoratet frem rapporten *Samfunnsutvikling for god folkehelse*. Rapporten er utarbeidet som et innspill til regjeringens neste folkehelsepolitiske melding til Stortinget, og gir status og råd for videreutvikling av folkehelsearbeidet i Norge.

I rapporten pekes det på en rekke anbefalinger for videreutvikling av folkehelsearbeidet. Frivillig sektor fremheves som en stor ressurs i tillegg til gevinstene som ligger i å ha et tett samarbeid med næringsaktører som kan ta folkehelse inn i sitt samfunnsansvar og helse- miljø- og sikkerhetsarbeid.

– Vi er opptatt av å bidra til at befolkningens helse vektlegges på tvers av sektorer. Tidlig innsats er viktig, og barn og unge skal prioriteres. Vi skal få mer kunnskap om virkemiddelbruk, og bidra til å utvikle resultatmål og indikatorer på tvers av sektorer. Den enkelte må selv ta ansvar for egen helse, men sunne vaner avhenger også av at det tilrettelegges for å ta sunne valg, sier helsedirektør Bjørn Guldvog. Rapporten, best. nr. IS-2203, kan lastes ned fra www.helsedirektoratet.no

▲ Lærer Ruth Karin Larsen (til venstre) og tannhelsesekretær Renate T. Nitter (Brontos gode venninne). FOTO: BARDUFLOSS HØGTUN VGS.

To av de tre elevene som ▲ arbeider med Bronto: Mari Skogstrøm til venstre og Johan Marie Myhre Hansen til høyre på bildet. Den tredje, Rikke Opdahl Wolden, var ikke til stede ved fotograferingen.

FOTO: BARDUFLOSS HØGTUN VGS

Lærer Ruth Karin Larsen, Bardufloss Høgtun Videregående skole, Design og tekstil. ►

FOTO: KIRSTEN HALONEN

Bronto på farta i Målselv

Brontos Huskesang, Tannpussesang og Gjøresang er utgangspunkt for tannpleier Heidi Leirvik og tannhelsesekretær Renate Tangedal Nitters prosjekt i Målselv. Bronto har de siste to årene vært i Målselv og besøkt alle barnehagene i kommunen. I år har også 1. klassingene fått oppleve at Bronto kom på besøk.

Tekst: Kirsten Halonen

Målet for prosjektet er tidlig forebygging av karies. Barna skal få lære gode kost- og tannpussevaner tidlig, og Bronto er ivrig. Derfor har han bestemt seg for å hilse på alle barna i barnehagene og alle 1.klassingene i Målselv hvert år. Han vil bli godt kjent med dem.

Det startet i 2012 med en tanke om å lage et utadrettet forebyggende opplegg for de yngste innbyggerne i kommunen. Lære dem om sunn kost og gode tannpussevaner i vante omgivelser. Ved å etablere tidlig kontakt med barna tror Heidi og Renate at det vil kunne gi barna en trygghet når de kommer til tannklinikken. Med bifall fra overtannlege Susanne Elting, ble det gjort alvor av ideen.

Bronto var kjent fra tidligere gjennom Norsk Tannvern. Små Bronto-dukker finnes på klinikken, og sangene fra CD'en var kjent; derfor ble Bronto i helfigur valgt til hovedrollen.

En uke i slutten av mai er satt av i timeboken. På denne tiden besøker Heidi (Bronto) og Renate ni barnehager, inkludert den samiske barnehagen i kommunen og møter 17 grupper til sang og lek i forebyggende arbeid. I barnehagen er det nærkontakt i små grupper som gir mulighet

for dialog mellom barna, Bronto (Heidi) og Renate. I år fikk alle 1.-klassingene også besøk. De er så store at de får hjertebokser til melketennene som huskegave fra Bronto.

Bronto (Heidi) kommer gående eller løpende til barnehagen sammen med bestevenninnen sin, Renate. Av og til gleder han seg så til å møte barna at han slår hjul på veien! Renate har med CD-spiller som spiller Bronto-sanger. De har med klistremerker og tannbørster som barna får, ut fra alderstrinn. Epler, gulrøtter og salat finnes også i kurven til Bronto. Det kan barna spise så mye de vil av. Sjokolade derimot, er bare til lørdagsgodt, sier Bronto.

Historien om hvordan Bronto ble til – magien – at han kan bli bitteliten – alt trollbinder barna, og Heidi og Renate er tydelig oppslukte av fortellingen de også, og de oppfordrer barna til å se etter ham når de kommer på klinikken.

Bronto får en slektning i nord

Den originale Bronto begynner å bli sliten. Dessuten hører han egentlig til i Norsk Tannvern. Derfra kan han leies til ulike arrangement rundt om i landet.

Når Tannhelsetjenesten i Midt-Troms

◀ Bronto og Renate klar til nytt besøk i barnehage. FOTO: MÅLSELV TANNKLINIKK

Tannpleier Heidi ▲ Leirvik, Målselv tannklinikk, med Bronto som liten. FOTO: BENTE STUVESETH

nå satser på å bruke fluorisaurusen til sine årlige besøk i barnehagene og skolene, trenger originalen avlastning. Derfor har tannklinikken i Målselv inngått samarbeid med Design og håndverk-linjen ved Bardufoss Høgtun videregående skole. Der blir Bronto nå skapt på nytt, i full forståelse med Norsk Tannvern.

Det er i utgangspunktet elever på vg 2, Design og tekstil, som har arbeidet med å gjenskape Bronto, og arbeidet byr på store utfordringer for elevene.

Bronto er komplisert

– Dette er en noe større utfordring enn vi i utgangspunktet forutså, innrømmer lærer Ruth Karin Larsen, drivkraften bak samarbeidet fra skolens side. Men damen liker utfordringer og gleder seg over arbeidet. Hun har nå tre elever fra forrige skoleår med seg på å fullføre arbeidet.

Elevene må tegne mønstre ut fra eksisterende kostyme. Deretter skal formene analyseres og de nye materialene formes. Små og store detaljer gjenskapes.

Samtidig som Bronto kopieres, hele tiden tro mot originalen, blir det gjort små ”forbedringer”. Som eksempel viser Ruth

Karin hvordan det er mulig å se hvem som er inne i den originale Bronto-figuren, noe de prøver å endre på slik at barna ikke skal gjenkjenne ansiktet til aktøren. Det er viktig for at eventyret om Bronto skal fungere best mulig. Halen og buksen er også områder som forsøkes forbedret. Det er mest for at kostymet skal bli enklere å sende fra ett sted til et annet.

Å finne stoff som tilsvarer originalen i kvalitet og farger har ikke vært fullt mulig til alle klærne og kroppsdelene; derfor blir den «nye» Bronto for eksempel noe blekere i ansiktet enn førsteutgaven. Men gjør det noe? Han lages jo i Nord-Norge, med mørketid flere måneder!

Bronto begeistrer

– Det er blitt et morsomt, spennende og visuelt show på ca. en halvtime med flotte tilbakemeldinger fra samtlige. Vi har stor tro på gjentakelseeffekten, og vi kan konstatere at dette er et svært vellykket prosjekt så langt! Når vi nå får «vår egen» Bronto, gjennom et godt samarbeid med «Design og tekstil» på Høgtun, er vi godt rustet til å fortsette i lang tid, avslutter Heidi (Bronto) Leirvik og Renate T. Nitter ved tannklinikken i Målselv.

Amming og spedbarns kosthold
Landsomfattende undersøkelse 2013

Amming: Nedgang, men fortsatt høy andel

95 prosent av spedbarna i Norge får morsmelk, og 84 prosent fullammes ved to ukers alder. Andel som totalt sett får morsmelk er fremdeles høy, men siden 2006–07 har det vært en nedgang.

Dette viser en landsomfattende undersøkelse av spedbarns kosthold som Statistisk sentralbyrå (SSB) gjennomførte høsten 2013 på oppdrag fra Helsedirektoratet.

– Det er godt dokumentert at morsmelk er den beste næringen for spedbarn og viktig for barnets helse. Fortsatt høy oppmerksomhet omkring amming og fullamming er derfor viktig, sier Henriette Øien, avdelingsdirektør i Helsedirektoratet.

Ved fire måneders alder ammes 81 prosent av barna, mens andelen synker til 55 prosent ved ni måneders alder. 35 prosent får fremdeles morsmelk i tillegg til annen kost når de er 12 måneder. Andel som fullammes (kun får morsmelk) er 44 % ved fire måneders alder, og 17 % fullammes i hele første levehalvår.

Rapporten, IS-2239, finnes kun elektronisk og kan lastes ned fra www.helsedirektoratet.no

Kvalitetsutvikling for tannhelsepersonell

På initiativ fra Tannhelsetjenesten i Buskerud, har Norsk Tannvern samarbeidet om utvikling av en film med fem situasjoner tilpasset ansatte i tannhelsetjenesten. Med bruk av Buskeruds midler fra zendiumprisen og med tilskudd fra Helsedirektoratet er filmen nå ferdigstilt og lagt ut på www.tannvern.no, Tannhelsetjenesten i Buskerud fylkeskommune og TKØ til bruk for personell i tannhelsetjenesten.

Tekst og foto: Bente Stuveseth

Arbeidsgruppen brukte ca. et år på å legge grunnlaget for filmens problemstillinger. Professor Tirill Willumsen stilte som pedagogisk rådgiver, og Catapult Film AS hadde produksjonen. Norsk Form (nå DogA) arrangerte workshops hvor arbeidsgruppen ble utfordret på sine egne behandlroller på tannklinikken, og opplæring i å tenke og skrive manus. Med øket innsikt og kompetanse i arbeidsgruppen ble manus ferdig.

Det var med spenning filmingen kunne starte. En hel dag ved Krokstadelva tannklinikk, hvor skuespillerne – de ansatte og deres barn, hadde pugget manus i lengre tid og tilrettelagt behandlingsrommene for alle situasjonene.

Med en entusiasme som overgikk alles forventning var Catapult Film AS fornøyd, og nå ligger filmene til gratis visning på nettsidene til Norsk Tannvern (fane «Prosjektarbeid»), BFK (fane «Tannhelse») og TKØ (forsiden).

Verktøy i studentundervisningen

Munnpleien var så heldig å få delta som observatør en dag hvor Tirill Willumsen underviste studenter i kommunikasjonsmetoden «motiverende intervju».

Willumsen innleder med teorien omkring motiverende intervjuteknikk. Metoden har sin opprinnelse i arbeid med rusavhengige, men er i dag en evidensbasert metode som benyttes i mange sammenhenger for å gjøre helsemessige atferdsendringer. Samtalestilen har til formål å styrke en persons egenmotivasjon og engasjement. Egenskaper som empati, aktiv lytting og ikke-moraliserende holdning er avgjørende egenskaper for en behandler, f.eks. en tannlege/tannpleier som skal oppnå kontakt og vekke interesse hos pasienten for egen munn- og tannhelse.

Det ble vist flere filmklipp, ett av dem var den andre filmen i serien, «Motiverende samtale med pasient». Willumsen brukte selv elementer fra metoden som undervisningsform overfor studentene. Åpent spørsmål som: Hva skjedde her? Deretter fikk studentene samtale to og to om opplevelsen og forståelsen av metoden som også var brukt i filmen. Samtaleaktiviteten var høy, og studentene påpekte mange poenger fra filmen. De viste med overbevisning at de hadde forstått prinsippene for motiverende intervju.

Willumsen poengterte tilslutt hvor flott tannlegen i filmen gjennomførte samtalen med sine åpne spørsmål.

Velkommen til tannhelsetjenesten!

Filmer til refleksjon og diskusjon på klinikk- og distriktsmøter som bidrag til kvalitetsutvikling i møte med ulike pasienter/brukere

Informasjon og kommunikasjon

Motiverende samtale/intervju

Mottakelse og ivaretagelse

Tilrettelegging og behandling

Foreldres påvirkning

Utarbeidet av:
Tiril Willumsen, Universitetet i Oslo
Bente Stuveseth, Norsk Tannvern
Berit Binde, Tannhelsetjenesten i Buskerud FKF
Eline Juel Bjørkevik, Tannhelsetjenesten i Buskerud FKF
Eva Rydgren Krona, Tannhelsetjenesten i Buskerud FKF

Produsert av:
Catapult Film AS

I 2011 fikk Tannhelsetjenesten i Buskerud zendiumprisen for sitt «Sykehuprosjekt». Fra 1. januar 2013 er det etablert prosedyrer som bidrar til at barn innlagt på sykehus får oppfølging og henvisning for å ivareta sin munn- og tannhelse (se *Munnpleien* nr. 1 og 2, 2013). I løpet av prosjektperioden, som gikk over tre år, ble det gitt enkelte tilbakemeldinger fra foreldre som ikke syntes de fikk god nok respons fra tannhelsetjenesten. Som svar på dette ble det til et samarbeid mellom Tannhelsetjenesten Buskerud FKF og Norsk Tannvern om de fem undervisningsfilmene: *Informasjon og kommunikasjon*, *Motiverende samtale/intervju*, *Mottakelse og ivaretagelse*, *Tilrettelegging og behandling* og *Foreldres påvirkning*. Hensikten er å sikre at tannhelsepersonellet skal ha grunnleggende kompetanse til å motta og behandle alle typer pasienter. Filmene inneholder sekvenser med typiske situasjoner som kan oppstå på en tannklinikk. De gir ingen fasit, men derimot spørsmål til refleksjon og de egner seg derfor godt som utgangspunkt for diskusjon f.eks. på klinikkmøter eller i studentundervisning.

FAKTA:

Arbeidsgruppe:

Fylkestannlege Berit Binde, tannpleier/prosjektleder Eline Juel Bjørkevik, overtannpleier Eva Rydgren Krona og daglig leder i Norsk Tannvern Bente Stuveseth

Pedagogisk konsulent:

Professor Tirill Willumsen

Kostnader:

Norsk Tannvern mottok kr 128 000 fra Helsedirektoratet og benyttet kr 6 000,- av egne midler, BFK Tannhelse har brukt tilskuddsmidler fra Helsedirektoratet og midler fra zendiumprisen. Totalpris for filmen var ca. 300 000 kroner.

Filmselskap:

Catapult Film AS, Drammen

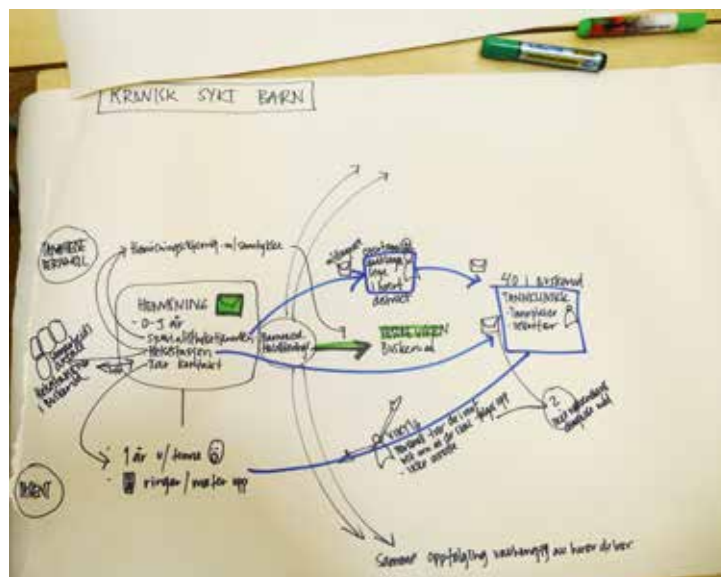

▲ Arbeidsgruppen har workshop og hadde invitert Norsk Form (nå DogA) som hjelper til med utformingen av filmene. Prosjektleder design Siri Eggesvik, nr. 2 fra venstre og rådgiver design Heidi Dolven, nr. 3 fra høyre. Begge med fagområdet «design i det offentlige».

▲ Engasjementet var på topp hele tiden.

Flytskjemaet til høyre viser ► hvordan skuespillerne skal bevege seg.

Akademikerprisen til Tiril Willumsen

FOTO: UIO

Norsk Tannvern gratulerer professor Tiril Willumsen med Akademikerprisen 2014, som hun ble tildelt 23. oktober. Willumsen får prisen på bakgrunn av sin forskning og engasjement innen tannbehandlingsfrykt i relasjon til tortur og overgrep (se *Munnpleien* nr 2, 2014) og tannbehandlingsfrykt hos kvinner utsatt for seksuelle overgrep.

Willumsen har fått frem viktige resultater med en tverrfaglig tilnærming og er en verdig vinner av denne prisen.

Hennes forskning har vært et svært viktig bidrag for å belyse problemstillinger rundt dårlig tannhelse hos pasienter som har vært utsatt for traumer og/eller omsorgssvikt, og å synliggjøre tannlegenes rolle i folkehelsearbeidet.

Karl Evang-prisen til Maddan Yran

Dette er mottoet for Friskis & Sveltis (F&S) og kan samtidig beskrive hva Maddan Yran betyr i foreningen. Endelig fikk hun Karl Evangs pris. Maddan har vært foreslått og nominert tidligere, men ikke nådd opp. Da prisen ble overrakt av helsedirektør Bjørn Guldvog på Folkehelseforeningen og Sunne kommuners folkehelsekonferanse 15. oktober, sa han blant annet: – Hun er en stor inspirator og motivator for alle som trener med Friskis & Sveltis Oslo. Hun har evnen til å se menneskene som trener sammen med henne, motivere til kontinuerlig fysisk aktivitet og bidrar til treningsglede. Engasjement som hennes er av enorm verdi i arbeidet for å få flere i fysisk aktivitet.

**Tekst og foto:
Reidun Stenvik**

Sunn og glad treningsglede for alle

Og Maddan fikk demonstrert sitt engasjement for de 500 konferansedeltakerne i en 40 minutters lang seanse der hun fortalte om Friskis & Sveltis og sin filosofi om treningsglede – og hun fikk selvsagt folk opp fra stolene og med på twist til fengende rytmer.

F&S er et idrettslag

– Det at vi er organisert som et idrettslag er vår klare styrke. Vi er drevet av frivillighet. Det gir et engasjement og en glød få kan konkurrere med. De kommersielle sentrene gjør mye bra, men de har en annen agenda. Og de har helt andre økonomiske mål. Til Friskis & Sveltis kommer folk for real, effektiv og lystbetonet trening. Vi kan aldri konkurrere med de flotteste sentrene. Vårt mål skal heller være å ha de beste gulvene, det beste miljøet og den beste musikken, sier Maddan.

Som ivrig Friskis & Sveltis-mosjonist i mer enn 20 år har jeg gledet meg til å skrive om Maddan Yran; hun er utdanningsansvarlig i foreningen og en inspirerende instruktør for mange partier i F&S. Ved et tilfældighetenes sammentreff lytter jeg til «Ekko» på NRK 2 i det jeg skal sette meg til PC-en. Reporteren har vært til stede på min favoritt-time, «Spesial Senior» og formidler begeistringen

og treningsgleden blant mosjonistene – og Maddans medrivende engasjement.

Fra Foss videregående til Dikemark

Etter «Spesial Senior»-timen en tirsdag i november får jeg Maddan til å sitte ned en stund for å fortelle om hvordan hun som svensk kom til Oslo og etter hvert ble med på å stifte F&S Norge. Dette var jo før svenskene inntok den norske hovedstaden.

– Jeg tok idrettsutdanning i Zürich, og der traff jeg min første mann som var norsk og ble med ham til Oslo. Min første jobb her var på Foss vgs. der jeg hadde 28 timer gym i uken. Mange av elevene var ivrige og dyktige, men hva med dem som ikke kom til timene? Det var kanskje de som trengte det mest. Jeg ble frustrert og bestemte meg for å ta videreutdanning i idrett for funksjonshemmede på Idrettshøgskolen, sier hun og forteller at dette faget omfattet både fysisk og psykisk funksjonshemming. I forbindelse med studiet fikk hun praksisplass på Dikemark psykiatriske sykehus, så sommerjobb – og ble der i fire år.

Fysisk aktivitet som ledd i psykoterapi

– Da jeg begynte på Dikemark, var psykiateren Kjell Lund overlege ved

Karl Evang-prisen

- * Opprettet 1981 som en honnør til tidligere helsedirektør Karl Evang og utdelt første gang på Evangs fødselsdag 19. oktober.
- * Målet er å stimulere interessen og arbeidet for barnevern, folkehelse og sosiale forhold.
- * Deles ut hvert år til en person eller organisasjon som har gjort en spesiell innsats for folkehelsearbeidet.
- * Prisen er på 50 000 kroner og ble delt ut av helsedirektør Bjørn Guldvog på Folkehelseforeningen og Sunne kommuners folkehelsekonferanse 15. oktober.
- * Norsk Tannverns tidligere daglige leder, Gerd Marit Brandt, fikk prisen i 2001.

avdelingen. Han var opptatt av å behandle hele kroppen, og vi samarbeidet om et behandlingsopplegg som inkluderte fysisk aktivitet. Men etter et år gikk han av med pensjon og ble avløst av Turid Evang, helsedirektørens datter. Det er jo litt morsomt å tenke på nå når jeg har fått denne prisen, forteller Maddan Yran.

– Men det var ikke så morsomt der og da, for Turid Evang var slett ikke interessert i fysisk aktivitet. Hun kunne ikke forstå at man skulle benytte det i en psykiatrisk behandling. Trening var noe man drev med på fritiden. Etter en tid fikk vi imidlertid lagt inn 5 min. bevegelse i morgenmøtene der pasientene deltok i gruppesamtaler. Og etter hvert så dr. Evang at dette gjorde godt for dem – og hun ble rett og slett «tent» på ideen. Da vi stiftet Friskis & Svettis i 1983, ble hun snart mosjonist og siden også funksjonær i mange år.

Friskis & Svettis Norge

Maddan Yran var med og stiftet Friskis & Svettis i Oslo i 1983, fem år etter at bevegelsen startet i Sverige. Den gang var det trening på 21 skoler i og omkring Oslo. I dag finnes det 41 F&S-foreninger rundt om i landet, 1 700 funksjonærer og nesten 23 000 medlemmer. Men det er ikke en folkebevegelse på linje med den svenske foreningen som har mer enn 500 000 medlemmer!

Vi spør til slutt Maddan om hva hun tror om fremtiden. – Konkurransen er veldig sterk her i landet med mange treningssentre, spesielt i de store byene. Men vi har jobbet med økonomien de siste par årene og holder budsjettet, så det går greit nå, avslutter hun optimistisk.

▲ Prisvinner Maddan Yran, glad og svett etter treningstimen, har fått boken om Norsk Tannvern og en Brontoflaske.

▲ Gjennom gruppearbeid diskuterte man forventninger til Norsk Tannvern når det gjelder samarbeid og løsninger for et bedre folkehelsearbeid. Fra venstre: Fylkestannlege i Hordaland Arne Åsan, daglig leder i Norsk Tannvern Bente Stuveseth, overtannlege Christine Stene Holstad, Rogaland, tannpleier Monica Håland, Rogaland, tannpleier Kathrine Bergum, Rogaland og seniorrådgiver i Helsedirektoratet, Avd. allmennhelsetjenester Hildur Cecilie Søhoel. FOTO: TRINE SUPHAMMER

Høy temperatur da folkehelse-nettverket var samlet til konferanse

4.–5. november var Tannhelsetjenestens folkehelsenettverk samlet til konferanse på Gardermoen. Vel 70 deltakere fulgte konferansen som tok for seg både utfordringer og suksesshistorier.

Tekst: Trine Suphammer

Den viktigste hensikten med nettverkskonferansene er å skape felles forståelse og forankre og involvere folkehelsearbeidet i tannhelsetjenesten i egne fylker. Tittel på årets konferanse var *Kunnskapsutvikling, erfaringsutveksling, dialog – Gode verktøy*, og programmet var delt inn i fem sekvenser.

Først ute var nyansatt seniorrådgiver i Helsedirektoratet, tannlege Hildur Cecilie Søhoel. Hun snakket om *Hovedprioriteringer og føringer etter folkehelseloven og aktuelle meldinger*. Hennes hovedbudskap var at «Det er bruk for alle».

– Tannhelsetjenesten har lang erfaring i folkehelsearbeid og er en suksesshistorie om forebygging. Tjenesten har erfart at det er lettere å forebygge enn å reparere. Til tross for at det fortsatt er sosioøkonomiske og

geografiske ulikheter i kariesforekomst, selv innenfor relativt små regioner, er gjennomsnittet bra, men ulikhetene må utjevnes.

– Tannhelsetjenesten er viktig aktør i primærhelsetjenesten med sitt oppsøkende tilbud til store befolkningsgrupper, og som del av fylkeskommunen sitter Tannhelsetjenesten på store mengder data av betydning for identifisering av folkehelseutfordringer i planleggingsarbeidet. Utfordringer som tannhelsetjenesten møter i sin virksomhet, kan være indikasjoner på levekårs- og folkehelseutfordringer som folkehelsearbeidet bør ta hensyn til. Tannhelsetjenesten er flinke med planer, og i fremtiden må tiltak samordnes mer. Folkehelsearbeid må ha kvalitet, være forankret i ledelsen, ha tydelig mandat for arbeidet, og ha felles mål, sa hun blant annet.

Skarp reaksjon

Hennes foredrag skapte tildels opphetet reaksjon fra tilstedeværende tannpleiere. Ingen var uenig med Helsedirektoratets konklusjon, men tannpleierne som mener de har mest kunnskap når det gjelder å fronte førstelinjetjenesten, føler at Helsedirektoratet ikke «lever som de snakker». I dag er det ikke ansatt tannpleier i direktoratet, og tannpleierne hevder at direktoratet neglisjerer deres kunnskap og kvalitet når det gjelder arbeid i førstelinjetjenesten.

Tannhelsetjenestens folkehelsenettverk

Den offentlige tannhelsetjenesten i alle fylkene har satt i gang tiltak innenfor helsefremmende og forebyggende arbeid. I 2006 ble det etablert et folkehelsenettverk, bestående av tannhelsetjenestens folkehelsekoordinatorer og fylkestannlegene. Fylkestannlegenes arbeidsutvalg er ansvarlig for arrangementene som gjennomføres annet hvert år. Norsk Tannvern er oppnevnt som utviklingspartner og har påtatt seg sekretariatsoppgaver. Helsedirektoratet støtter samlingene økonomisk. På samlingene deltar primært folkehelsekoordinatorer, fylkestannleger, overtannleger, ledende tannpleiere, representanter for Tannlegeforeningen, Tannpleierforeningen, Helsedirektoratet og Norsk Tannvern.

Suksesshistorier

Etter litt benstrekk roet gemyttense seg. Og de neste programpostene bygget godt opp under tannpleiernes rolle i det forebyggende arbeidet.

Avdelingsdirektør i Folkehelseinstituttet, dr.med. Else-Karin Grøholt presenterte innsittuttet som er et laboratorium når det gjelder gode verktøy for folkehelsearbeid. Alt er tilgjengelig på deres hjemmeside www.fhi.no.

Nestleder i FDI, science committee, dr. odont. Harry-Sam Selikowitz tok for seg tannhelsepersonellens rolle og konkluderte med at tannhelsetjenesten må integreres mer i samhandlingsreformen. – Tjenesten kan identifisere, henvisne, diagnostisere, bidra til å forebygge generell sykdom. Stort potensial for å kunne begrense utbredelsen av ikke-smittsomme sykdommer, sa han.

Samspill, samarbeid og samhandling var neste sekvens. Og her fikk vi høre hvordan folkehelserådgiverne i Nord-Trøndelag og Akershus aktivt bruker fylkes- og kommuneprofilene for å sette inn tiltak overfor de som trenger det mest. Både Nina Glærum i Nord-Trøndelag og Rigmor Moe i Akershus presenterte et godt planlagt prosjektarbeid (se *Munnpleien* nr. 1, 2014)

Tanntastisk (se *Munnpleien* nr. 2, 2013) er et undervisningsopplegg for ungdomsskolen. Det ble presentert av tannpleier og jurist Linda Næss, som er fagleder i tannhelse/folkhelse og tannpleier Monica Håland i Rogaland.

Rådgiver i Røyketelefonen, Maren Deildok, presenterte Helsedirektoratets suksess «Sluttaappen», og overtannpleier Eva Rydgren Krona viste utdrag av filmprosjektet «Velkommen til tannhelsetjenesten» (bred omtale på sidene 14 og 15).

Reisen til Helseland

Siste sekvens første dag, var viet Norsk Tannvern. Først gjennom Reidun Stenvik's foredrag om Norsk Tannverns historie og foreningens innflytelse gjennom 100 år. At til og med Fridtjof Nansen har sittet i styret

var nok ukjent for de fleste. Reidun Stenvik har sammen med Svein Jacobsen skrevet jubileumsboken *Reisen til Helseland*. Hun har også vært styreleder i Norsk Tannvern i 10 år.

Nåværende styreleder, Berit Binde, snakket om Norsk Tannvern i dag og viste bl.a. til foreningens virksomhetsidé:

Norsk Tannvern skal bidra til god folkehelse ved å arbeide for at befolkningen har kunnskap, ferdigheter og holdninger som setter dem i stand til å opprettholde god oral helse hele livet. Norsk Tannvern skal medvirke til å synliggjøre tannhelse som del av det totale helsebegrepet.

Binde gikk også igjennom nettstedet www.tannvern.no som stadig er i utvikling for å bli et godt verktøy til glede og nytte for tannhelsetjenesten såvel som helsestasjoner og utdanningsinstitusjoner.

Presentasjonen av Norsk Tannvern ble avsluttet med at daglig leder Bente Stuveeth innledet til gruppediskusjoner rundt temaet *Utfordringene i folkehelsearbeidet til tannhelsetjenesten i dag og Norsk Tannverns medvirkning og samarbeid til løsninger.*

Evalueringen av resultatene fra gruppediskusjonene vil *Munnpleien* komme tilbake til senere.

Hva fremmer eller hemmer helse?

Dag to av konferansen var mer rettet mot faglige foredrag. Professor dr.med. Linn Getz ved Institutt for samfunnsmedisin NTNU holdt et meget interessant foredrag med tittelen *Det som nærer og det som tærer. Et helhetlig perspektiv på helse og sykdomsutvikling med utgangspunkt i allostasebegrepet.*

Forskningsleder ved TkNN, dr.med. Nils Oscarsson snakket om *Kompetansesentrene rolle i folkehelsearbeidet* og presenterte to aktuelle forskningsprosjekter: «Tromstannen» og «Slimhinnelidelser hos pasienter i allmennpraksis».

Temaet i begge disse foredragene vil *Munnpleien* ta opp igjen senere.

Fylkestannlege i Aust-Agder, Jan Ask var møteleder under nettverkskonferansen.

FOTO: BENTE STUVESETH

Ny rådgiver i tannhelse/folkhelse i Nord-Trøndelag, Nina Glærum, har master i folkehelsevitenskap.

FOTO: BENTE STUVESETH

Generalforsamling 2015

Med dette innkalles til generalforsamling i Norsk Tannvern
onsdag 18. mars 2015 kl. 1800 i Norsk Tannverns lokaler, Chr. Krohgsgt. 34, Oslo

Alle Norsk Tannverns medlemmer som har betalt kontingent for 2014, har stemmerett. Stemmegivning kan skje ved fullmakt. I henhold til § 4 i Norsk Tannverns vedtekter vil følgende saker foreligge til behandling:

1. Styrets beretning 2013-2015
2. Driftsregnskap for 2013-2014
3. Kontingentsatser
4. Vedtektsendringer
5. Valg av styre
6. Valg av valgkomité

Saker som ønskes behandlet, må være styret i hende innen utgangen av 2014. Sakspapirene blir lagt ut på Norsk Tannverns nettsted innen 11. februar 2015.

Oslo, 25. november 2014: Berit Binde / styreleder

 Norsk Tannvern®
www.tannvern.no

På nett med Norsk Tannvern

31 SPRÅK – GRATIS NEDLASTING

Norsk Tannvern jobber kontinuerlig for å bedre kommunikasjonen med fremmedspråklige brukere i tannhelsetjenesten. Med økonomisk støtte fra Helsedirektoratet er samtlige av våre tema-brosjyrer nå oversatt til mer enn 30 språk, i tillegg til fagbrosjyrene «Tannkjøttssykdommer» og «Tannimplantater» og traumeplakaten «Når minuttene teller». De vil fortløpende bli lagt ut på www.tannvern.no for gratis nedlasting.

Språkene som nå foreligger er:

Albansk	Dari	Kinesisk	Polsk	Somali	Tsjetjensk
Amharisk	Engelsk	Kurdisk sorani	Portugisisk	Spansk	Tyrkisk
Arabisk	Farsi (persisk)	Litauisk	Russisk	Tamil	Tysk
Bosnisk	Fransk	Nepalesisk	Samisk nord	Thai	Urdu
Burmeisk	Gresk	Pashto	Singalesisk	Tigrinja	Vietnamesisk
Chin					

PLAKATER – GRATIS NEDLASTING

Under fanen «Materiell» finner du «Gratis plakater for nedlasting». Det gjelder Brontoplakatene, Temaplakater (tobakk og vann), Traumeplakaten *Hva gjør du nå? Minuttene teller!* og plakaten *Tanndannelse og tannfrembrudd i overkjeven*.

På denne siden ligger også Munnstellkortene som er utviklet ved Løvåsen sykehjem i Bergen i samarbeid med Universitetet i Bergen.

DVD/FILMER – GRATIS VISNING

Alle våre DVDer ligger nå for visning på nett. Unntaket er *Munn og tannstell for eldre og langtidssyke* som pga personvernet fortsatt må kjøpes i nettbutikken. *Brontofilmene*, *Barne TV-serien PysjPopBaluba*, *Veiviser til god tannhelse for barn* og *Hvordan det blir hull i en tann (karies)*, se under fanen «Tema».

Mye helse i god tannhelse (undervisningsopplegg for vgs) og *Velkommen til tannhelsetjenesten* (se omtale side 14–15) finner du under fanen «Prosjektarbeid».

NYHETER I NETTBUTIKKEN

DAME

HERRE

PROFILERINGSMATERIELL

Flere nye artikler er ankommet nettbutikken.

De nye piquet-skjortene finnes i størrelser både til dame (art. nr. 119) og herre (art. nr. 120).

Nøkkelringen formet som gulltann i massivt metall (art. nr. 7022).

Post-it blokker (art. nr. 7021) – små blokker med penselsstrøk og logotann.

Kulepennner med Norsk Tannverns logo (art. nr. 7018) selges i pose à 50 stk.

PREMIER TIL BARN

Nyhet! Populære firfirsler i mange farger. Selges i esker à 250 stk. (art. nr. 386).

Tanntrollene, som har gledet små barn i årtier har vi vært tomme for i lang tid. Men nå ventes de inn til lager på nyåret (art. nr. 380).

Tannvernseminar 11. mars 2015

God helse for alle

– utfordringer og muligheter for tannhelsetjenesten

Målgruppe:	Tannhelsepersonell, samarbeidspartnere og andre aktører i folkehelsearbeidet – i praksis og i administrasjon
Sted:	Oslo Kongressenter Folkets Hus AS, Youngs gate 11, Oslo
Tid:	Onsdag 11. mars 2015, kl. 0830 – 1630 – deretter minglestund
Deltakeravgift:	Kr. 2500,-. Personlige medlemmer kr. 2250,-
Påmelding:	Kun digital påmelding – se forsiden www.tannvern.no
Påmeldingsfrist:	23. januar 2015. Begrenset plass – først til mølla...

«Norsk Tannvern skal bidra til god folkehelse ved å arbeide for at befolkningen har kunnskap, ferdigheter og holdninger som setter dem i stand til å opprettholde god oral helse hele livet. Norsk Tannvern skal medvirke til å synliggjøre tannhelse som en del av det totale helsebegrepet.»

Med Norsk Tannverns virksomhetsidé som utgangspunkt har vi utarbeidet et program som vi håper vil engasjere, vekke interesse og gi faglig inspirasjon.

Representanter fra helsemyndighetene vil gi oss oppdatering om **nytt lovverk og overordnede politiske føringer**.

Seminaret skal videreformidle erfaringer med **kommunal tannpleier i Elverum** kommune, en oppfølging etter tannvernseminaret i 2013.

Fastlegens rolle i samarbeidet med tannhelsetjenesten kan på mange områder styrkes, og vi får presentert en fastlegens syn på dette samarbeidet.

Regjeringen har som mål et inkluderende samfunn der alle skal ha likeverdige helse- og omsorgstjenester. Tannhelsepersonell må ha kunnskap og kompetanse om hvordan vi skal legge til rette for en tjeneste som kan møte de utfordringer et flerkulturelt samfunn gir oss. NAKMI (Nasjonal Kompetanseenhet for Minoritets-helse) har erfaring fra samarbeid med tannhelsetjenesten, og tema er **migrasjon og helse, kommunikasjon, kultur og brukermedvirkning**.

Seminaret vil vise eksempler fra tannhelsetjenesten som har særlig innsats rettet mot minoritetsgrupper. Fra Oslo får vi høre om prosjektet «**Puss fra første tann**» og erfaringer fra **odontofobiteamet i Vestfold**.

En rekke dyktige foredragsholdere vil gi oss faglig påfyll og inspirasjon om hvordan tannhelsetjenesten skal være en integrert samarbeidspartner.

Årets seminar komite har satt sammen et program Norsk Tannvern håper vil belyse mange av dagens og fremtidens utfordringer, sett i et folkehelse- og samhandlingsperspektiv, og på den måten bidra til motivasjon, involvering og mangfold. Fra venstre: Overtannpleier Grete T. Brudeseeth, tannpleier Eline Juel Bjørkevik (leder) og fylkestannlege Claes T. Næsheim. Foto er tatt av daglig leder i Norsk Tannvern, Bente Stuveseth som er komiteens sekretær.

Program Norsk Tannverns seminar 11. mars 2015

0830 Registrering – kaffe, te, morgenmat

Bronto deler ut gaver

0930 Velkommen

Bente Stuveseth, daglig leder Norsk Tannvern
Eline Juel Bjørkevik, leder av seminarkomiteen
Møteleder Øyvind Asmyhr presenterer dagens program

Kulturelt innslag

Maria Orieta og Veronica Salinas

Maria Orieta og Veronica Salinas

LOWERKET

Samhandlingsreformen, Folkehelsemeldingen, Nasjonal strategi om innvandreres helse

Direktør i Divisjon for folkehelse i Helsedirektoratet, Knut-Inge Klepp

Hvor skal vi sette inn «støtet» (jfr. dette tema) med ny tannhelselov?

Avdelingsdirektør Kjell Røynesdal, Helse- og omsorgsdepartementet

Knut-Inge klepp Kjell Røynesdal

Dialog med salen via SMS

1050 Pause med frukt

SAMHANDLING FRA ORD TIL HANDLING

Fastlegens rolle

Kommunelege i Alta, Olav Gunnar Ballo

Kommunal tannpleier på Elverum

Kommunelege 1 Knut Skulberg, sykepleier
Aino Kristiansen og prosjekttannpleier
Bjørge Setså

Olav Gunnar
Ballo

Bjørge Setså, Aino Kristiansen og Knut Skulberg

Dialog fra salen via sms

1230 – 1330 Lunsj

GOD HELSE FOR ALLE

Utfordringene i det flerkulturelle helseNorge Spørsmål om hva vi kan lære – hva de kan lære

Direktør i NAKMI, dr.med. Bernadette Kumar

Puss fra første tann

Prosjekttannpleiere, «Puss fra første tann»
Oslo, Lisa Brændø og Slavica Pejic Djurasovic

TOO-team (tortur, overgrep, odontofobi)

Psykolog Therese V. Fredriksen og
tannlege Vibeke Kranstad

Dialog fra salen via sms

Bernadette
Kumar

Lisa Brændø og Slavica Pejic
Djurasovic

Therese V. Fredriksen

Vibeke Kranstad

1505 Pause med frukt

ENGASJEMENT FOREDRAG

Mr. Tourette och jag – hur normal får man bli för man blir sjukligt normal?

Foredragsholder/forfatter Pelle Sandstrak

Hva tenner Norsk Tannvern på?

Oppsummering av dagen v/leder i Norsk Tannverns styre, Berit Binde

Pelle Sandstrak

1630 Mingling med servering av canapeer og godt drikke til stemningsfull operamusikk!

Med forbehold om endringer i programmet

MUNNPLEIEN NR 2/2014 – INNHOLD I DETTE NUMMER

Stedet for gode og billige råd om egeninnsats	2	Puss fra første tann	8	Høy temperatur da folkehelsenettverket var samlet til konferanse	18
Sukkerkok i hodet	4	Bronto på farta i Målselv	12	På nett med Norsk Tannvern	20
Leder: God helse for alle – hva er det som nærer og hva er det som tærer?	5	Kvalitetsutvikling for tannhelsepersonell	14	Nyheter i nettbutikken	21
Tannhelse en naturlig del av helse- og omsorgstjenesten	6	Sunn og glad treningsglede for alle	16	Tannvernseminar: God helse for alle	22

